

Specialistutbildning. Nytänkande behövs

Specialistutbildningarna behöver moderniseras för att matcha dagens vård. Idéer finns – nu ligger bollen hos politikerna.

ALARMERANDE Katastrofalt! En allvarlig patientsäkerhetsrisk! Larmen om bristen på specialistsjuksköterskor duggar tätt och har så gjort de senaste åren. Nyligen kom Socialstyrelsen med ytterligare en rapport som visar att läget är – om möjligt – ännu värre än tidigare.

Arbetskraftsbarometern heter en undersökning som SCB, Statistiska centralbyrån, gör årligen. Den bygger på enkäter till personalchefer inom olika yrken och visar om det finns god tillgång, om det är balans mellan tillgång och efterfrågan, eller om det är brist på sökande. När det gäller specialistsjuk-

sköterskor har det varit brist de senaste fem åren.

Det ser inte ljusare ut framöver. Tre av fyra specialistsjuksköterskor inom medicin och kirurgi är över 50 år. Inom psykiatri, där samtliga landsting säger att det är stor brist redan i dag, har hälften av specialistsjuksköterskorna passerat 50.

Så, är beslutsfattare och politiker inom vården medvetna om det här? Ja. Gör de någonting för att det ska utbildas fler specialistsjuksköterskor? Alldeles för lite.

När Vårdfokus ringer runt till universitet och högskolor och pratar med dem som kan frågan på Vårdförbundet och Svensk sjuksköterskeförening, svarar alla att det är märkligt tyst från regeringen.

Hur specialistutbildningen ska utformas har utretts i flera år. För snart två år sedan lade utbildningsdepartementet fram ett förslag till ny examensbeskrivning för specialistsjuksköterskeexamen. Det sågades av nästan alla remissinstanser. Sedan dess vet ingen vad som har hänt med förslaget.

Vi ringer till utbildningsdepartementet och frågar, men får inte prata med den ansvariga statssekreteraren, utan får bara beskedet från en pressekrete-

rare att "det kommer ett förslag senare i vår och då kan vi svara på frågor".

Ulla Falk är förbundsombudsman på Vårdförbundet och arbetar med utbildningspolitiska frågor. Hon är orolig för vad departementet kommer att föreslå och för att de ska driva igenom det förslag som remissinstanserna förkastat. "Vi försöker påverka på alla sätt vi kan och har talat om att vi är öppna för att vara med och diskutera, men får ingen respons. I den

här frågan är vi helt överens med Svensk sjuksköterskeförening – ändå verkar departementet inte lyssna på våra åsikter. Skulle de göra så om det gällde andra akademiska yrkesgrupper?" undrar hon.

"Det är klart att vi är oroade", säger Birgitta Wedahl på Svensk sjuksköterskeförening. Där vill man ha en översyn av specialistutbildningarna. De elva inriktningar som finns motsvarar varken dagens eller morgondagens behov inom vården.

Vårdförbundet och Svensk sjuksköterskeförening är

överens om att specialistutbildningen ska innehålla fördjupade kunskaper på magister eller masternivå framför allt inom huvudämnet omvårdnad. Därefter ska man kunna specialisera sig inom olika fördjupningsområden.

Helle Wijk, universitetslektor och docent i omvårdnad vid Sahlgrenska akademien i Göteborg, vill också bort från det gamla stuprörstänkandet med indelning i olika specialiteter. På avancerad nivå är mycket gemensamt inte bara för sjukskö-

terskorna, utan även mellan de olika yrkesgrupperna i vården, menar hon.

Ett förslag är att bygga upp specialistutbildningen kring de sex kärnkompetenserna, allmänna kunskapsområden som är nödvändiga för alla professioner inom vården. Ovanpå detta läggs sedan särskilda inriktningar utifrån de behov som vården efterfrågar – och det kan förändras över tid.

Drygt 100 mil norrut sitter Christine Brulin, prefekt på institutionen för omvårdnad vid Umeå universitet. Även hon

Ekonomi. Hur länge ska betald vidareutbildning och högre lön för specialistutbildade förbli en dröm?

oroar sig för vad utbildningsdepartementet ska komma med. Från politiskt håll händer ingenting när det gäller bristen på specialistsjuksköterskor, anser hon och undrar varför man inte kommer till skott.

Men varken i Umeå eller i Göteborg sitter de stilla och väntar på att politikerna ska agera, utan arbetar på egna utvecklingsprojekt, som vi berättar om i det här temat. Det handlar bland annat om glesbygdssjuksköterskor i Umeå och specialistsjuksköterskor med inriktning mot vård av äldre som nu utbildas på distans över hela landet genom ett unikt samarbete mellan tolv olika universitet och högskolor.

Frågan om hur bristen på specialistsjuksköterskor ska lösas har också mycket att göra

med ekonomi. I rapporten från Socialstyrelsen påpekas att samtidigt som ett stort antal specialistsjuksköterskor går i pension de närmaste åren så är nyrekryteringen mycket låg. "De ekonomiska incitamenten för sjuksköterskor att vidareutbilda sig är svaga, eftersom lönen inte utgår under utbildningen och eftersom lönen efter genomgången specialistutbildning inte avgörande skiljer sig från

Obalans. Arbetsgivarna uppger att det är brist på arbetssökande specialistsjuksköterskor.

lönen för sjuksköterskor utan specialistutbildning", står det i rapporten.

Inför riksdagsvalet 2010 sade dåvarande riksdagsmannen Kenneth Johansson (C) till Vårdfokus att betald specialistutbildning var "så gott som ett vallöfte". Han fick stöd av sina kolleger från de andra partierna i alliansens sjukvårdspolitiska grupp. Men sedan dess har ingenting hänt. Regeringen har lagt fram budget efter budget utan några pengar som skulle kunna ge sjuksköterskor samma möjligheter att specialisera sig som läkare har. Landstingen och arbetsgivarorganisationen SKL, Sveriges kommuner och landsting, har sagt ifrån att utan statliga medel tänker de inte finansiera betald specialist-

utbildning för sjuksköterskor.

Vårdförbundet har beslutat att driva frågan mer offensivt och lägger fram en idé om hur betald specialistutbildning skulle kunna utformas, läs mer på sidan 33. Nu ligger bollen hos politikerna. *

TEXT HELENA MIRSCH
ILLUSTRATION
HELENA HALVARSSON

Ladda ner. Socialstyrelsens rapport Nationella planeringsstödet 2013 hittar du på:
<http://korta.nu/iy8ct>

Masterutbildning. Umeå satsar på glesbygd och psykiatri

Umeå startar i höst ett tvåårigt masterprogram som ska ge sjuksköterskor i glesbygd både bredd och fördjupad kompetens.

TREND När vården utvecklas förändras även yrkesrollerna, så kanske är det ett tidens tecken att det börjar dyka upp allt fler utbildningar på masternivå till avancerad specialistjuksköterska.

→ Linköping är i gång med att utbilda avancerade kirurgisjuksköterskor.

→ Skövde, som framför allt har utbildat distriktsköterskor på masternivå tidigare, planerar att återuppta det.

→ Ersta Sköndahl högskola startade förra våren ett masterprogram i vårdvetenskap med inriktning mot palliativ vård.

I höst börjar även Umeå utbilda avancerade specialistjuksköterskor. Inriktningarna

blir psykiatri eller glesbygd. – Det finns ett glapp mellan läkare och sjuksköterskor som vården har bekymmer med i dag. Sjuksköterskor som kan ges mer avancerade uppgifter efterfrågas bland annat inom psykiatri, säger Christine Brulin, professor och prefekt på institutionen för omvårdnad vid Umeå universitet. Behovet inom psykiatri och ett förslag från dåvarande landstingsdirektören om "läkerskor" sammanföll med universitetets egna planer på att skapa en utbildning för avancerade specialistjuksköterskor. Den nya utbildningen ger en master i omvårdnad och gör det möjligt att både fördjupa och bredda sig via valbara kurser. Förutom psykiatri blir det även en inriktning mot primärvård med glesbygdsperspektiv.

Christine Brulin

I Storuman pågår utvecklingen av ett glesbygdsmedicinskt centrum där glesbygdsläkare utbildas och det var bland annat härifrån som önskemålet om specialistutbildade glesbygdssjuksköterskor kom. Sjuksköterskor i glesbygd ställs inför alldeles speciella problem. En del arbetar helt ensamma och behöver ha mycket breda

kunskaper och det är inte ovanligt att man arbetar både inom ambulansen och som distriktsköterska.

– I Kanada och Australien finns en specialistkompetens som heter "rural nursing", men det har hittills inte funnits någon motsvarighet här i Sverige, berättar Christine Brulin.

Precis som

övriga specialistutbildningar för sjuksköterskor i Umeå ges även den nya masterutbildningen på distans, en form som universitetet har utvecklat en längre

tid och som de anser fungerar väldigt bra. Förhoppningen är att det ska bli fler inriktningar i framtiden, om det finns resurser

och om sjuksköterskor med avancerad kompetens efterfrågas.

Men nytänkandet på utbildningsområdet måste följas av beslut från politiskt håll. Socialstyrelsen och vårdgivarna måste också se över hur

kunskapen ska tas till vara och vilka befogenheter de avancerade specialistjuksköterskorna ska få. *

HELENA MIRSCH

"Sjuksköterskor i glesbygd ställs inför alldeles speciella problem"

Radiografi. Nu startar flera program

I höstas startade landets första masterutbildning för röntgensjuksköterskor vid Göteborgs universitet. Lund och Jönköping följer efter.

SAMARBETE Tillsammans erbjuder de tre lärosätena ett flertal kurser med olika inriktningar som gör det möjligt för röntgensjuksköterskor att specialisera sig och ta en magister eller masterexamen inom radiografi.

– Vi har olika spetskompe-

tenser och genom att samarbeta kan vi erbjuda ett flertal kurser i radiografi riktade direkt till röntgensjuksköterskor, förklarar Bodil Andersson, biträdande prefekt vid Lunds universitet.

Tidigare har röntgensjuksköterskor som velat läsa vidare till en magister eller masterexamen själva fått plocka ihop kurser inom närliggande områden från olika håll. En samlad masterutbildning i radiografi är något helt nytt.

Lund kommer att erbjuda

Äldrevård. Distanskurs ratas trots stora behov

En nätbaserad distansutbildning gör det möjligt för sjuksköterskor i hela landet att specialisera sig inom vård av äldre. Men arbetsgivarna ser inte alltid vinsten.

BRIST Av de 12 316 sjuksköterskor som arbetar inom äldrevården är det bara 197 som har en specialistutbildning med inriktning mot vård av äldre. Både Socialstyrelsen och regeringen har pekat på detta som ett stort problem för äldrevården.

För yrkesverksamma sjuksköterskor, som dessutom kanske bor långt från ett universitet eller en högskola, kan det vara svårt att få tid att studera vidare. Ett alternativ som kan fungera i vardagen är den internetbaserade distansutbildning som flera

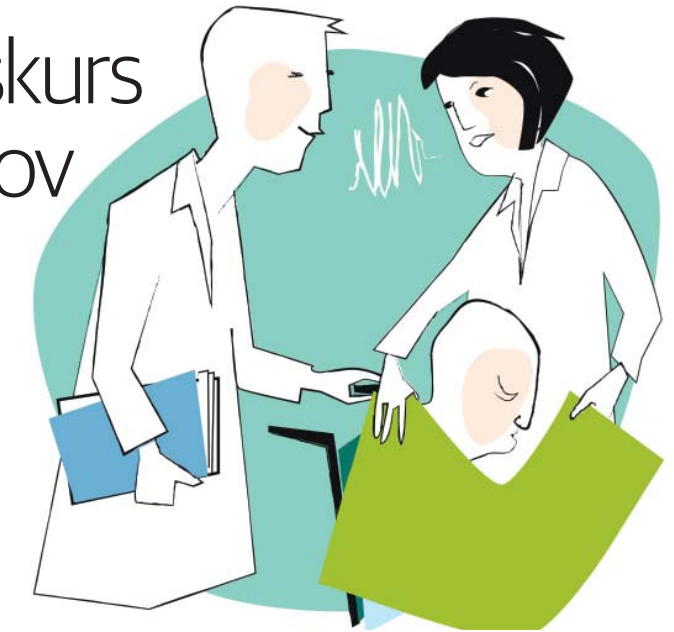
lärosäten samarbetar om.

Fem lärosäten i norra Sverige startade redan 2005 och sedan 2010 har sex lärosäten i södra Sverige också gått samman om en specialistutbildning inom vård av äldre.

– Vi har utgått från varje lärosätes spetskompetens inom äldrevård när vi planerat utbildningen för att kunna ge studenterna den främsta kompetensen inom varje kurs, berättar Helle Wijk, docent i omvårdnad vid Sahlgrenska akademien i Göteborg.

De flesta studenterna är mitt i livet med allt vad det innebär av barn i olika åldrar, hus och hem att sköta samtidigt som de arbetar och studerar på halvfart.

– Det är svårt att klara utbildningen om man inte går ner i tid, men förutsättningarna från

HELENA HALVARSSON

VFU. Den praktiska delen av utbildningen görs i form av avancerade uppgifter på den egna arbetsplatsen.

arbetsgivarna ser väldigt olika ut. En del får studera med full lön medan andra inte får något alls och måste fortsätta jobba heltid samtidigt som de läser, säger Helle Wijk.

En bortfallsanalys bland dem som hoppat av utbildningen visade att ungefär en tredjedel avbröt sina studier. Många tyckte att de fått för dåliga förutsättningar att kombinera arbete och studier från sin arbetsgivare. De saknade tid, men också planer eller förväntningar från arbetsgivaren på hur deras specialistkunskap skulle användas.

Ett sätt att göra arbetsgivarna mer medvetna om att de får en sjuksköterska med specialistkompetens är att den verksamhetsförlagda delen av utbildningen, VFU:n, görs på arbetsplatsen och innehåller mer avancerade arbetsuppgifter.

– Det gör att både chefen och medarbetarna får upp ögonen för att den här sjuksköterskan

växer i kompetens och ser vad en specialistsjuksköterska faktiskt kan, säger Helle Wijk.

Vad som händer efter examen är väldigt skiftande. En del får skraddarsydda tjänster medan andra går tillbaka till exakt samma arbetsuppgifter som tidigare.

Det är anmärkningsvärt att studierna inte uppmuntras i högre grad och att det saknas strategier från både politiskt och arbetsgivarhåll för att göra något åt bristen på kompetens och öka kvaliteten inom äldrevården, anser Helle Wijk.

– Den webbaserade specialistutbildningen som i dag bedrivs av tolv lärosäten i samverkan gör att sjuksköterskor i hela landet kan bli specialister inom vård av äldre och det finns många som vill gå utbildningen. Nu saknas bara beslutsfattare som vill inse att specialistkompetens gör skillnad. *

HELENA MIRSCH
helena.mirsch@vardforbundet.se

Vision: Biomedicinsk analytiker som väljer masterkurs i Europa

Göteborgs universitet samarbetar med andra länder för att kunna erbjuda biomedicinska analytiker en europeisk master.

Internationellt. Genom att gå samman kan universiteten bredda kursutbudet.

UTLANDSSTUDIER Sugan på att vidga vyerna och studera i andra länder? För biomedicinska analytiker kan det bli möjligt att läsa in delar av en masterexamen i Portugal, Österrike eller på Irland. Det är Göteborgs universitet som tillsammans med dessa länder utvecklar en europeisk master inom biomedicinsk laboratorievetenskap.

– Vi vill kunna erbjuda en masterutbildning med europeiskt perspektiv där studenterna kan välja att läsa en eller flera kurser på andra universitet i

Europa, berättar Camilla Hesse, universitetslektor och programansvarig för biomedicinska analytikerprogrammet vid Sahlgrenska akademien i Göteborg.

Idén utvecklas inom EPBS, den europeiska samarbetsorganisationen för biomedicinska analytiker, och nästa steg är att söka EU-bidrag för att arbeta vidare med projektet. I Göteborg är det fem-sex studenter som varje termin gör ett magister- eller masterarbete inom biomedicinsk laboratorievetenskap.

– Problemet är att kursutbudet är så litet eftersom det är så få studenter. Genom att samarbeta med andra universitet i Europa kan vi erbjuda fler kurser och olika inriktningar, säger Camilla Hesse.

Tanken är att alla ska läsa vissa ämnen och göra ett examensarbete, men i övrigt ska kurserna vara valbara. Varje universitet erbjuder kurser inom de områden där de har speciell kompetens. På så vis ökar kvaliteten på specialistutbildningarna, samtidigt som utbildningen och kunskapsnivån blir mer likvärdig inom Europa.

Ännu återstår en hel del innan utbildningarna kan starta, men förhoppningsvis blir planerna verklighet om ett par år, tror Camilla Hesse. *

HELENA MIRSCHE

att en direktutbildning på minst fem år bättre motsvarar de krav som ställs på barnmorskor i dag och att det samtidigt skulle ge fler barnmorskor på kortare tid. Dessutom skulle studenterna få en masterexamen, i stället för som i dag en yrkesexamen och en magister.

– **Det skulle** göra att vi kommer ifrån problemet med dubbla legitimationer. Men jag tror ändå att vi behöver ha kvar det gamla systemet åtminstone under en övergångsperiod, det kan också vara bra att sjuksköterskor kan vidareutbilda sig till barnmorskor om de vill byta yrke, säger Ingela Wiklund. *

HELENA MIRSCHE

Barnmorskor. Rakare väg till yrket

En direktutbildning på minst fem år skulle ge fler barnmorskor med högre kompetens, anser Barnmorskeförbundet och vill starta ett försök.

FÖRSLAG Barnmorskeförbundet har tillsammans med universitet och högskolor dragit upp riktlinjerna för hur en direktutbildning till yrket kan se ut. Nästa steg blir att träffa utbildningsdepartementet för att få starta ett försök.

Ingela Wiklund. – Karolinska institutet har visat intresse för att driva en försöksutbild-

ning och jag är ganska hoppfull om att vi kommer att få igenom det, säger Ingela Wiklund, ordförande för Barnmorskeförbundet.

I dag är det en lång väg att gå för den som vill bli barnmorska. Först en treårig sjuksköterskeutbildning, därefter minst ett års arbetslivserfarenhet innan påbyggnadsutbildningen, som är ett och ett halvt år, kan påbörjas. Eftersom det är många sökande kan det ta tid att komma in. För de flesta tar det därför mellan sex och tio år att utbilda sig till barnmorska. – Det är ineffektivt och kostsamt för både individen och samhället, säger Ingela Wiklund.

Barnmorskeförbundet anser

5 frågor. Hur vill Vårdförbundet forma specialistutbildningen?

Vårdförbundets krav är att den ska ske inom ramen för en anställning. Lisbeth Löpare Johansson leder en grupp som utrett hur det ska gå till.

LÖSNING – Vi föreslår en akademisk specialisttjänstgöring för sjuksköterskor. Landstingen och kommunerna får ansvar för att inrätta utbildningsanställningar. Sjuksköterskor ska kunna söka en utbildningsanställning för att specialisera sig, oavsett om man arbetar där i dag eller inte, och få anställningsvillkor som är reglerade i kollektivavtalet under studietiden.

Så utbildningen ska ske på arbetsplatsen?

– Tanken är att specialistutbildningen i större utsträckning ska integreras med det kliniska arbetet och bli mer direkt kopplad till verksamheten. Men det är alltid universiteten och högskolorna som ansvarar för utbildningen och som examinerar. Det är viktigt att det fortsätter vara en akademisk examen på magister eller masternivå.

Finns det förslag också för de andra yrkesgrupperna inom Vårdförbundet?

– Vi tror att det är bra att börja med sjuksköterskorna som redan har en reglerad specialistutbildning och där det just nu finns ett starkt intresse från flera håll att hitta lösningar på bristsituationen. Vi arbetar också med utbildningsfrågor för barnmorskor, biomedicinska analytiker och röntgensjuksköterskor och idén kan anpassas till dem.

Betald specialistutbildning har diskuterats länge. Varför skulle något hända nu?

– Det har varit svårt att komma vidare i den här frågan eftersom vi inte har haft ett konkret förslag, därför tror vi att det här kan bli början på en diskussion med de politiska partierna, med arbetsgivarna, lärosäten och Socialstyrelsen om hur det ska utformas. Alla vinner på att vi hittar en lösning på bristsituationen och vi är öppna för diskussioner.

Vad blir nästa steg?

– Vi kommer att arbeta strategiskt och boka in möten med beslutsfattare både nationellt och lokalt för att föra vår idé vidare.

– Förhoppningen är också att vi ska få pilottesta modellen till exempel inom äldreården som är ett område där det finns

CECILIA LARSSON

Utredning. Lisbeth Löpare Johansson har lett arbetet med att ta fram ett förslag till akademisk specialisttjänstgöring.

välldigt få specialistsjuksköterskor i dag trots att behovet är stort. *

HELENA MIRSCHE

Mer om förslaget på:

<http://korta.nu/4fwt9>

HELENA HALVARSSON

Utbildningsanställning. Studierna ska vara direkt kopplade till det kliniska arbetet.

Vallöfte

→ Inför det senaste riksdagsvalet 2010 lovade flera ledamöter i regeringsalliansens sjukvårdspolitiska grupp att införa betald specialistutbildning för sjuksköterskor under mandatperioden. Hittills har det inte lagts in i budgeten, trots att enskilda borgerliga riksdagsledamöter säger att de arbetar för ett sådant förslag.

”Det pågår en brottningskamp inom regeringen och jag kan bara beklaga att vi inte har kommit längre i den här frågan”, har Anders Andersson, riksdagsledamot för Kristdemokraterna och partiets talesman i sjukvårdspolitiska frågor, tidigare sagt till Vårdfokus. *